

ТРЕНУЦИ ОЗАРЕЊА

Гвидо Тартаља, *Прејиска са Црњанским, Аутобиографске белешке*, приредио Душан Мрђеновић, Адлигат, Београд 2018

Прва примедба упућена овој књизи јесте необична и образложићу је на самом крају овог приказа. Наиме, смета ми што приређивач није читао књигу коју је приредио... Али видим да таква примедба не може чекати крај текста. Дакле, смета ми што приређивач није читао књигу коју је приредио – још једном пре слања у штампарију.

Јер, да ју је прочитао, видео би да оно што пише на корицама није у „дослуху” са садржајем књиге. Најпре оно што се види без удубљивања: у књизи се у „Предговору приређивача” помињу две целине („Преписка” и „Записи”), а на корицама су поред „Преписке са Црњанским”, поменуте „Аутобиографске белешке”. (Хрбат књиге нећу ни описивати!)

Као да се још неко умешао у приређивање.

Када су се 1997. године појавила *Лисма* Вељка Петровића, поткрала се грешка на корицама. Писало је да су та писма од 1904. до 1964. године, а у књизи је било и писама до 1967. године. На промоцији те књиге, у Матици српској, Бошко Петровић је смирио приређиваче тезом: да је увек боље када књига доноси више него што то наслов обећава...

Наслов књиге која је пред нама пак у најмању руку збуњује. Изневерава нас. Јер, ово аутобиографске белешке нису!

Али пређимо на ствар. Први део књиге (или су то две књиге у једним корицама, као потврда имена издавача) тиче се преписке Гвида Тартаље и Милоша Црњанског. (Помињу се ту и Милорад Панић Суреп и Живан Димитријевић као „учесници” преписке.) Преписка се тиче рада на објављивању књиге Милоша Црњанског *Ишак и коменџари*. Гвидо Тартаља се указује као пажљив уредник (тада је уредник у Просвети) и преписка тече глатко, без неспоразума и потреса. (Свако ко иоле познаје преписку Милоша Црњанског са издавачима зна да је та преписка испуњена неспоразумима, страховима, понекад и неочекиваним обртима.) Но, опет морам да скренем пажњу на извесну небрижљивост, јер немам другу реч којом бих описао *омашку* која се догодила. (Као да су елан издавача

и извесна небрижљивост у сталном сукобу.) Година када преписка почиње је 1958, а дубоко смо у 1960. када се преписка завршава... Црњански је тада у Лондону и приређивач, Душан Мрђеновић, објашњава нам због чега је Црњански неповерљив. Конкретно, задржава се на реченици нашег писца: „Имао сам непријатна искуства са слањем рукописа пре уговора.” Каже, дакле, приређивач: „Црњански овде највероватније мисли на покушај објављивања својих Сабраних дела у десет књига, које је договорио са 'Матицом српском' и 'Српском књижевном задругом'.”

Враћам се поменутиим годинама: ово писмо Милоша Црњанског у којем помиње непријатна искуства је из маја 1958. године. Не може, значи, Црњански мислити на непријатна искуства са Матицом српском и Српском књижевном задругом, јер се „неспоразум” још није догодио! Неспоразум ће се догодити тек 1962. и 1963. године: прецизније, преписка са Матицом српском траје од 26. фебруара 1962. до 10. априла 1963. године. Узгред, никаквог неспоразума са Матицом српском Црњански тада није имао: уговор је био потписан и радило се, по плану, на Сабраним делима. Ствар са Матицом је пропала, јер је Држава умешала прсте; није, наводно, било начина да се Црњанском исплати хонорар за књиге *Сеобе и Друџа књиџа Сеоба*. А то је значило да му ни хонорар за Сабрана дела не би могао бити исплаћен. (Сведочи нам о томе преписка Црњанског са Југословенском ауторском агенцијом.) Црњански је због тога раскинуо уговор са Матицом.

О томе, шта када дође, морало се водити рачуна.

Мада, ако имамо у виду основни задатак приређивача преписке – да читаоцу омогући лакшу проходност кроз преписку – онда морамо упутити још једну примедбу. Зар није потребно објаснити она места када у преписци, која иначе тече глатко, дође до првих неравнина? Могло се застати код затуреног „скеча” (како то каже Црњански) „Рај”. Уистину ту има занимљивости, а појавили би се и нови јунаци... Преписка би била богатија. Даље, због чега приређивач није донео име писца приказа књиге Милоша Црњанског *Ииџака и коменџари*, објављеног у *Видицима*? Чак и да је прештампао читав текст – не би било ништа спорно... (Можда би се једино писац тог приказа, Љубомир Симовић, данас, осећао нелагодно! Да сам у стању да још једном прочитам тај приказ, сигурно бих га описао читаоцима.)

Наравно, подстицајна су писма Црњанског и за читав низ ситних коментара. Не верујем да читаоци, на пример, знају нешто више о „народном дару”, који је добио Иво Војновић у тренутку док је у Загребу славио шест деценија живота... Види се ту и кога је конте Иво волео. Записао је други Иво (Андрић), да је Иво Војновић највише волео Нику Бартуловића – из круга око *Књижевног Јуџа* – међутим, из писама Црњанског видимо да је Војновић био слаб на Андрића... И да не ситничарим. Није ту крај читању ове књиге.

Прелазим на други део.

Узео сам да читам ову књигу због преписке Црњанског, а пишем приказ због Алексе Шантића. Још једном понављам, тешко је приказати књигу која се опире опису. А опире се најпре сукобом између садржаја књиге и наслова. И док описујем књигу, спорим се са насловом.

Шта знамо о Гвиду Тартаљи после читања ових, наводно, аутобиографских бележака? Знамо да је из Сплита. Не знамо када напушта Сплит и долази на студије у Београд. Знамо да са Велибором Глигорићем 1922. године спрема други број *Нове светлости* – који се није појавио. Исто са Глигорићем, спрема и први број *Савременој њрегледа*, који се појавио 1926. године. (Годину касније сазнајемо.) Знамо и где је и са ким ручавао; чак знамо и његове две београдске адресе. Знамо и да је становао са Драганом Алексићем. Знамо и ко му је све писао посвете. Забележени су и наслови неких књига које је потписао као уредник. Знамо и за једну његову здравицу, али и да је био сарадник *Српског књижевног гласника*, *Новог листића*... Прочитали смо и наслов прве његове књиге за децу. Провукла се ту још понека његова књига. Знамо понешто и о књижевним вечерима на којима је учествовао. Знамо и да је био члан жирија у Сплиту, али и да је добио „Ракићеву награду СКГ”. Знамо и неког од његових кореспондената. Знамо и за његову рубрику „Кафански сто” у београдском *Новом листу*. Али знамо и за рубрике „Криво огледало” и „Чаробна лампа” у књижевном листу *Савремени њреглед*. Знамо и за Тартаљин псеудоним. Остао је и траг о изгубљеном рукопису Бошка Токина. Знамо да је због шала понекад сносио последице. Знамо и које је све библиотеке уређивао у Просвети. То нам, најгрубље, о Тартаљи доносе ове белешке, које издавач, с правом, на корицама именује као описе „сусрета и сећања на бројна истакнута имена српске и југословенске литературе”.

Уз та сећања, Гвидо Тартаља понекад доноси и занимљива документа – и пушта их да сама говоре. Донесе писмо Љубе Визнера; прештампа оглас из неких новина; објави молбу у стиховима упућену гувернеру Народне банке (из пера Војислава Илића Млађег)... Понављам – ово аутобиографске белешке нису. Јер, аутобиографија подразумева макар малу дозу самозаљубљености, а тога овде нема. Нема ни моралисања, ни кукања над судбином. Нема таштине. Гвидо Тартаља уме да се повуче из текста. Једна лепа непретенциозност, ведрина, па зашто не рећи и то, незлобивост човека који се сећа занимљивих тренутака. Чак и када исправља Андрића – то чини без хвалисања. Кад смо већ код исправљања, успоримо овај текст. Пише Тартаља у запису о Вељку Петровићу да је увек био „засипан комплиментима на рачун његовог изгледа”. Зар ту није требало написати: „свог изгледа”? Или, једноставно, само, „изгледа”? Ако је Тартаља могао да исправља Андрића, зашто приређивач не би могао исправити Тартаљу? Из ове књиге се види да му Тартаља то не би замерио. (Наравно, читаоцима би се о исправкама полагао рачун.)

А кад смо већ поменули Вељка Петровића, оправдајмо и наслов овог текста. Забележен је и тренутак озарења Вељка Петровића. Одлази Тартаља код Вељка Петровића са „пречанским” речима, чије значење не зна. Вељко Петровић је одмах пристао да буде тумач. „Све је текло као вода: биреш, бирић, бирмаловање, ботар, вадрац, вармеђа, еведра, ешкуч, ишпан, па комплиментир-бух, немеш, покумпорт, пуста-комесар, солгабиров и све тако идући азбучним редом од речи до речи па до штивлетне и шулрихтера – члана судбеног стола. Вељко је био добро расположен и скоро уз сваку реч, поред објашњења, давао је и неки пример, неку досетку, неку анегдоту”. Једном речју, био је „понекад сав озарен при чувењу неке речи...”

Озарен је био и Исак Самоковлија када му је Крлежа похвалио неку приповетку. Ухватио је Тартаља и тај тренутак.

Наравно, забележене су и љутње писаца: најпре љутња Иве Андрића (која је стала у једну реченицу: „То није смело да се деси”), као и љутња Десанке Максимовић.

Краси ове записе смисао за лепо, за детаљ, за анегдотско... Књига се лако и са уживањем чита. Коначно, препуна је пикантних детаља. Почевши од тога да су Ујевићу подметнули лажне и мајку и сестру, па до ћутања Јосипа Косора. Или до поштовања задатих рокова Оскара Давича и непоштовања рокова Душана Матића. (Свако време има своје размажене писце.) Тек, пред нама је читава галерија живописних ликова. (Ту је и Жак Конфино, који слави осамдесет пролећа, а не осамдесет лета!) Ту је и занимљиви Дучић, који привлачи људе – и причом, али и тиме што увек плаћа цех – без обзира на број људи за столом. (Ово да Дучић привлачи људе и тиме што плаћа цех је моја примедба. Тако нешто Тартаља не би написао). Мада сам ја избегао да поменем пикантне детаље, који су нелагодни... (О дечаку, који чита „своју” песму пред нашим писцем...)

Али, литерарно је најдрагоценији податак о Алекси Шантићу. Наиме, ова књига нам пружа одговор на питање да ли је Шантић имао свест о ономе што пише; да ли је био самокритичан. Владимир Ћоровић је забележио: „Аутокритике није имао, зачудо, нимало, и ослањао се увек на суд публике, макар та и не била виших схватања о уметности.” Каже Ћоровић да је Шантић готове песме одмах слао у штампу.

Посумњао је један приређивач Шантићевих песама у те Ћоровићеве тврдње. Покушао је да обеснажи ту тезу причом о писму Богдана Поповића Алекси Шантићу. Наиме, желео је Богдан Поповић да уврсти Шантићево „Претпразничко вече” у своју *Антологију новије српске лирике* 1911. године. Али, тражио је да Шантић промени крај песме, а посебно је тражио да избрише последњу реч у песми: „плачем”. Шантић је Поповића послушао: изменио је крај песме, али је реч „плачем” задржао!

Приређивач Шантићевих песама је закључио: „Шантић је имао свест о ономе што ради”.

И сада том истом приређивачу ова драгоценна књига Гвида Тартаље (која је много богатија неголи што то овај приказ показује) – даје за право!

Светислав Петровић, тада уредник *Српског књижевног гласника*, већ препознаје Шантићев рукопис на коверти и каже Гвиду Тартаљи: „Сигурно је опет у питању нека измена стиха у песми коју је послао пре неки дан”. И тачно: био је у питању „један стих у којем је песник накнадно изменио неку реч”.

Цитирам даље Тартаљу: „Уредник Петровић ми је онда казао да му Шантић готово за сваку песму коју пошаље увек накнадно шаље неку ‘исправку’ односно нову варијанту неког стиха или строфе.

Понекад за једну песму стигну у размаку од неколико дана и по два накнадна писма.”

Сведочанство првог реда! – узвикују то истим гласом и приређивач Шантићевих песама и писац овог приказа. (Тешко је, безболно, цитирати самог себе.)

И сада се враћам на примедбу упућену на почетку текста: требало је ову књигу прочитати још једном када је завршена. Видело би се тада, као на длану, да се белешка са 68. стране наставља на 73. страни. (На крају 68. странице – погрешно – пише: „Недостаје крај овог записа”.)

У првом делу белешке сазнајемо да је Тартаља пецнуо *Српски књижевни гласник* у књижевном листу *Савремени њреглед*, а у другом делу белешке читамо да је Тартаљи речено да после те белешке не може више бити сарадник *Српског књижевног гласника*. Но, све се срећно завршило. Једно време Тартаља није објављивао у *Гласнику*, а касније се вратио, па је чак и добио „Ракићеву награду СКГ”. Висина те награде, прерачуната у шећер, износи око 80 килограма шећера!

Да бих документовао целину те белешке, спајам последњу реченицу са 68. стране са првом реченицом на 73. страни: „Кад сам се после објављивања тих шаливих текстова појавио” „у редакцији *Српског књижевног гласника* где сам тада иначе доста сарађивао, његов тадашњи уредник Светислав Петровић, дотле врло љубазан, дочекао ме је ‘на нож’ и на крају разговора казао ми је да ја после те белешке не могу да будем више сарадник *Гласника*.”

Приказ је готов. (Морам самог себе да зауставим.) И последње узгред у овом тексту: било би лепо да се у овој књизи појавила и исцрпна биографија Гвиде Тартаље. Када то кажем, имам у виду да би се читалац лакше кретао кроз ову књигу; али имам у виду и тужну судбину свих наших писаца чија презимена почињу словом с краја азбуке... (Јер тешко ће дочекати да их наши лексикони обраде.)

А Гвидо Тартаља је заслужио лепо место (и) у српској књижевности.

Др Миливој С. НЕНИН
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
neninlok@yahoo.com